

Arvamusfestivali arutelude vaatlus

Uuringu raport

Uuringu tellija: Arvamusfestival

Uuringu läbiviija: Rakendusliku Antropoloogia Keskus

Tartu 2016

Raporti koostajad: Keiu Telve, Helleka Koppel

Vaatlejad: Helleka Koppel, Katre Koppel, Tenno Teidearu, Ehti Järv, Liisi Reitalu, Mirjam Rennit, Liis Reha, Katrin Kullo, Angela Aav, Maarja Palu, Helen Heinsalu ja Sigrid Solnik

Rakendusliku Antropoloogia Keskus

Rakendusliku Antropoloogia Keskuse (RAK) eesmärgiks on sotsiaal- ja humanitaarteaduste meetodite abil praktiliste probleemide lahendamine Eesti ühiskonnas. Soovime oma tegevusega esile tõsta kultuuriuuringute tähtsust ning kutsume oma projektidesse appi ka tudengeid, et pakkuda neile rakendusliku suunitlusega erialaseid praktikavõimalusi.

Viime läbi kvalitatiivseid uuringuid, mille abil on võimalik leida lahendusi nii ühiskondlikele kui ka näiteks ettevõtete sisestele probleemidele. Meie jaoks on oluline kodanikuühiskonna areng, organisatsioonide teadlik tegutsemine ning uurimistöö kaasamine nende edenemisesse. RAK näeb küsimustes vastuseid ning probleemides lahenduskäike.

RAK läheneb igale juhtumile individuaalselt ning lähtub just selle probleemkohtadest ja küsimustest. Peame oluliseks vahetut suhtlust ning kasutame materjali kogumiseks vestlusi, intervjuusid ja vaatlust, et avada probleeme sügavuti. Kombineerime uurimisprotsessis kaasaegset tehnoloogiat ning visuaalseid meetodeid, et edastada küsijale mitmekülgne pilt vastustest.

keiu@antropoloogia.ee

www.antropoloogia.ee

www.facebook.com/pages/Rakendusliku-Antropoloogia-Keskus/

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	4
ARUTELUALAD.....	5
Ala asukoht	5
Häid näiteid.....	6
Linnaruum või Vallimägi?.....	6
Probleemid arutelualadega.....	8
ARUTELU	10
Arutelu vorm.....	10
Paneeldiskussioon	10
Grupiarutelu	11
Osalusdraama	12
Foorumteater	12
Maailmakohvik	12
Mõttetalgud	12
Kiirkohting	12
Positiivselt meeldejäävaid näiteid aruteludelt.....	13
ARUTLEJAD	14
MODERAATOR	15
PUBLIK.....	17
Publiku koosseis.....	17
Publiku aktiivsus aruteludes	17
Publiku liikuvus.....	18
ARUTELU TULEM	19
Meeleolukaid seiksid selle aasta Arvamusfestivalilt.....	20
Lisa 1	21

SISSEJUHATUS

Rakendusliku Antropoloogia Keskus viis 2016. aasta augustis Arvamusfestivalil läbi arutelude vaatluse. Kokku õnnestus 12 RAKi uurijal vaadelda 60 planeeritud 59 arutelu (üks arutelu jäi ära). Vaadeldud arutelude nimekiri on ära toodud Lisa 1. Vaatluse eesmärgiks oli kirjeldada ja analüüsida, kuidas on korraldatud erinevad vaatlusalad ning millises keskkonnas on kõige parem arutelusid pidada, millised aruteluvormid sobivad festivali külalistele kõige rohkem, kuidas täidavad oma rolli esinejad ja moderaatorid, kuidas käitub arutelude juures publikut ning mis on arutelude tulemus. Lisaks pöörasime tähelepanu linnaruumis ja Vallimäel toimunud arutelude erinevustele, koolituse saanud arutelude läbiviijatele ning uute ja vanade festivalil arutelusid korraldanud organisatsioonide eripäradele.

Koostöös Arvamusfestivali meeskonnaga valmistati ette vaatluskava ja vaatlejate tagasisideleht, mille vastused on analüüsitud temaatiliselt käesolevas raportis.

Käesolev raport kajastab Rakendusliku Antropoloogia Keskuse uurijate poolt läbiviidud vaatluse tähelepanekuid. Raportis kasutatakse läbivalt värvikoodi, kus roheline viitab sageli esinenud tähelepanekutele, oranž mõnikord esinenud tähelepanekutele ja sinine harva esinenud tähelepanekutele. Kõik vaatlejate tsitaadid on raportis kaldkirjas ja juurde on lisatud kas ala number ja nimi või arutelu pealkiri.

ARUTELUALAD

Ala asukoht

Arvamusfestivali aladelt oodatakse hubast ja mõnusat atmosfääri ning kujundatud lava ja istumisala. Eestlastele meeldivad eriti maalähedast keskkonda imiteerivad detailid – heinapallid, lilled, kaltsuvaibad. Positiivset tähelepanu saavad Arengukoostöö ala ® (nr 37), Kodanike Euroopa ala (nr 13) ja VUNK innovatsiooniala (nr 27).

Hubane õhkkond. Kohvik on kujundatud heinapallide, kaltsuvaipade ja taimedega. [...] Mondo telk ja mõned puud on kaunistatud elektriküünaldega. Istumiseks mõeldud heinapallide (osa kaetud kaltsuvaipadega) sisse on torgatud Arvamusfestivali sildid "#Tugev argument. #Arvamusfestival", "#Hea tõestus. jms. Kaunistamiseks on kasutatud värvilisi kolmnurkseid lippe. Ala on väga hubane, armas, puhas. (Arengukoostöö ala ® nr 37)

Positiivsena mõjuvad ka silmatorkavad detailid, mida inimesed saavad pildistada ja mis on märgilise tähtsusega ala leidmisel. Näiteks Kodanike Euroopa alal (nr 13) on aianurgale paigutatud lillede ja õhupallidega oranži värvi jalgratas, mis pälvib tihti möödujate tähelepanu. Põnevad detailid huvitavad ka lapsi. Näiteks VUNK alale paigutatud lilla uks on laste seas populaarne mängukoht. Ühtsete elementidena paistavad silma Arvamusfestivali sildid hüüdlausetega "Tugev argument. #Arvamusfestival", "Hea tõestus. "Arvamusfestival" jms, mis ühendavad festivaliala tervikuks.

Tulenevalt halvast ilmast saavad palju positiivset tagasiside ilmastikukindlad ning vihma jaoks ettevalmistatud alad. Halva ilma tõttu jäävad kujunduselemendid isegi tahaplaanile ja rohkem hinnatakse sooja, kuiva ja tuulevaikset arutelukohta. Näiteks tuuakse Keskkonnainnovatsiooni ala (nr 6) puhul välja: *Ala on ilmastikukindel, vihmasadu ega tuul ei mõjuta alal toimuvat ega sega keskendumist.* Mitmed arutelualad tulevad vihmaga loovalt toime – näiteks kutsutakse kõik kuulajad lava telki (Noorteala nr 17) või jagatakse vihmakeepe (Eesti Vabariik 100 (nr 32). Halb ilm võib kuulajaid ka lähendada – näiteks muutis tihedalt olemasolevate varjualuste alla ja esinejatele lähemale kogunemine kokkuvõttes vestlused intiimsemaks.

Arutelu võtab huvitava pöörde, kui äkitselt hakkab sadama ning moderaator teeb ettepaneku aruteluala ümber korraldada. Kuulajad kutsutakse lavale varju alla. Nii esinejad kui ka publik peavad oma privaatsest ruumist loobuma ning tihedasti üksteise lähedusse istuma. Vihm tekitab põneva situatsiooni, lähendab publikut ja esinejaid, tekitab intiimse ruumi, lava justkui kadus, esinejad ja publik on võrdsed" (Riigi potentsiaali ala, nr 28)

Äramärkimist leiavad ka suupistete jagamised arutelu ajal või enne seda. Arutelul “Kuidas on kodanikul võimalik hariduspoliitika kujundamisel kaasa rääkida?” jagatakse kohvi, küpsiseid ja pirukaid, arutelul “22. sajandi hariduse ala. Mida teha, et rohkem noori õpiks reaalinete õpetajaks?” pakutakse alguses kommi, Merenkultuuri alal (nr 19) saavad osalejad maitsta kiluvõileibu, arutelu “Sisserändaja – oled sa tont või inimene?” ajal jagatakse Lähis-Ida retseptide järgi tehtud paane ja liharulle .

See oli laupäeva hommiku esimene arutelu. Suureks üllatuseks oli, kui üks auto peatus ja sealt tulid välja naine ja mees koos kohvi, küpsiste ja pirukatega. See oli väga armas žest vihmasesse hommikusse. (Arutelu “Kuidas on kodanikul võimalik hariduspoliitika kujundamisel kaasa rääkida?”)

Samuti hinnatakse probleemideta toimivat tehnikat. Korduvalt kiidetakse olukorda, kus kõikidel osapooltel on oma mikrofoni. Samuti lihtsustab inimeste vestlusesse kaasamist vabatahtlik, kes saab vastavalt vajadusele mikrofoni sisse lülitada ja soovijale ulatada.

Häid näiteid

1. ERRi alal (nr 26) on Arvamusfestivali logoga pükid, mille külge on kinnitatud selle taga seisva esineja nimi.
2. VUNK innovatsioonialal (nr 27) on nutiseadmete laadimise võimalus.
3. Rändeala keskväljakul (nr 9) on telk, kus on võimalik vaadata virtuaalreaaluses põgenikelaagrit.
4. Arutelul “Noorteettevõtlus: müüdid ja tegelikkus” jagab Tartu Ülikooli IdeeLabor aktiivsematele arutlejatele meenekoti, milles oli kingituseks akupank.

Linnaruum või Vallimägi?

Vallimägi	Linnaruum
<p><u>Positiivne:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lastehoid, toiduala on lähedal • Vallimäel tekitavad telkide ja inimeste rohkus festivali tunde. • Alad on üldjuhul kergesti ligipääsetavad • Erakondade ala on hästi korraldatud, erakondade telgid ei sega aruteluuala • Alad on jalgradade läheduses • Vallimäel asuvaid alasid võetakse muuhulgas “kuiva kohana”, kus festivali nautida. 	<p><u>Positiivne</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Linnas olevad alad on kergesti ligipääsetavad nii lapsevankri kui ratastooliga. • Linnaväljak on hea võimalus tõmmata linnaelanike tähelepanu festivalile. Ka konkreetsed arutelud saavad sellele kaasa aidata. Näiteks kutsuvad Kodanike Euroopa ala, nr 13 moderaatorid möödujaid üritusele. <p><i>Keskväljakul on melu. Paljud möödujad kas peatuvad hetkeks või jäävad arutelu kuulama. Ümbruses on palju söögi- ja joogitelke ning poekesi, tänu millele paljud inimesed kogemata alal toimuvast osa saavad. (Ettevõtlusala, nr 9)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Linnaruumis olevatele aladele saabumine

<p><u>Negatiivne</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Aladele kostuvad kõrvalalade helid, mis hakkavad segama (probleemiks alade 30, 31, 24, 20, 22 puhul) <p><i>Arutelu on aruteluuala paremalt küljelt praktiliselt võimatu jälgida, sest kõrval olev Maalehe telk võistleb helipildis selle arutelu heliga.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Mitmetel juhtudel kostub ära kõrvalaladelt plaksutamine. Mõned alad on ratastooli ja vankriga ikkagi ligipääsmatud <p><i>Tööeluuala nr 22 põrand 5 cm, sinna ratastooliga on raskem saada ja seal pole ratastooli jaoks ka ruumi.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Avalikult haridusest ala, nr 16 leidmine tekitab raskuseid, treppe esimese hooga ei nähtud. Korduvalt mainitakse, et ligipääs Vallimäele ei ole tegelikult treppide tõttu kõige parem. Vanematel inimestel ligipääs raskendatud. 	<p>on mugav ja üldjuhul ei segata sellega teisi kuulajaid.</p> <ul style="list-style-type: none"> Linnaruum pakub vaheldust. Positiivsena tuuakse esile Arengukoostöö ala (nr 37) <p><i>Ala on pisikese jalakäijate tänava peal väga armsate majade vahel</i></p> <p><u>Negatiivne</u></p> <p>Rahva Raamatu Aed (nr 3) on ebamugava koha peal.</p> <p><i>Ala asub Vallimäe all, kuhu ligipääs on nii paremalt kui vasakult treppidest rohkem üle 50 m kauguselt. Aruteluuala asub teise aruteluuala (nr 35) taga, kaugelt ei olnud näha ala numbrit või nime.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Noorteala nr 17 ja Järvamaa ala nr 2 on raske märgata, "jäab natukene nurga taha" Kujunduseta alad ei paista linnapildis üldse silma <p><i>Kujunduseta telk mõjub kõrvalise ja juhuslikuna, mööduvad inimesed ei jää üldjuhul seisma. " (Kultuuriala, nr 1)</i></p> <p><i>Ühiskondliku innovatsiooni ala ümber on ainult asfalt ja vihm</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Ka arutelu moderaator ja arutlejad on mõnikord häiritud linnaruumis oleva ala asukohast. <p><i>Tihti tehakse arutelu jooksul repliike nagu "nemad seal kõrgel Vallimäel" jms. (Kultuuriala nr 1)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 1. alal segasid kuulamist ja keskendumist mööduvad jalakäijad. Teatud alad saavad asukoha tõttu vähem tähelepanu. Näiteks jõuavad Merealale vähem ja peamiselt asjahuvilised inimesed Kesklinnas peab saama istuda lavale lähedal, muidu tähelepanu hajub Arengukoostööala (nr 37) ja Kultuuriala (nr 1) olid liiga lähestikku ja heli kostus ära. Keskväljakul oli olemine tuuline
--	--

Probleemid arutelualadega

Palju segadust tekitavad trükitud kavas olevad vead. Näiteks on Väärtuspõhise hariduse ala number kavas vale. Mitmetel juhtudel on vihm pesnud tahvlielt maha kriidiga kirjutatud täpsustused ning inimesed kurdavad infopuuduse üle. Segadust tekitavad ka ajagraafiku nihked. Kolmel juhul vaadeldavad arutelud hilinevad, sest eelnevad arutelud ei lõppe õigel ajal. Samuti hilinevad paaril juhul arutelud tehniliste probleemide tõttu.

Samuti otsivad inimesed mittepoliitiliste organisatsioonide puhul infot arutelu korraldajate kohta. Reklaammaterjalid üldjuhul ei häiri, pigem annavad publikule lisainfot korraldaja kohta.

Alles pool tundi pärast vestluse algust annab moderaator paarile pinkidel istuvale kuulajale brošüüri, mis tutvustab portaali minu inimesed ideed, eesmärgid. Samas pole aga ei banneril ega ka kuskil mujal portaali näha (“Paindlikud töövõimalused – vajalik sotsiaalsest aspektist või jätkusuutlikkusest?”).

Poliitiliste ühenduste puhul tuuakse välja positiivsena, et nende maailmavaade polnud peale surutud. Arutelud jagunevad pooleks – ühtedel on identiteet selgelt näha, teistel puudub selle kohta igasugune info.

Arutelualad pole alati kõige optimaalsema suurusega. Kolmel juhul on aruteluuala liiga suur – rahvast mahuks 2–3 korda rohkem (nt “Kas käeraud lahendavad sotsiaalseid probleeme?”) samas arutelul “Kas Krimm on unustatud” jäi ruum liiga väikseks ja kõik inimesed ei mahtunudki kuulama, kuigi teema on aktuaalne ning huviliste rohkus ei tohiks olla ootamatu.

Korduvalt tekib probleeme festivali vabatahtlikega ja mitmel juhul käituvad nad ebakompetentsena. Näiteks lubatakse arutelualal paralleelselt esinejate sõnavõttudega teha järgmise arutelu ettevalmistusi. “Estonia 100 celebration” arutelul ei olnud tükk aega mikrofoni ja hiljem kohale jõudnud vabatahtlik laenab publiku jaoks moderaatori oma. Publiku mikrofoni leitakse alles arutelu lõpus moderaatori seljatagant. Arutelul “Mis kasu on ettevõttel teadusest?” haarab kuulajate tähelepanu vabatahtlik, kes käib arutelu ajal publiku seas kontrollimas käepaelu.

Pahameelt tekitavad ka vähesed varjualused ja vaid üksikud istumisvõimalused. Inimesed lahkuvad festivalilt, sest neil ei õnnest saju korral leida kuivemat kohta. Samuti rikub ilm kujunduselemente (nt Tööeluala, nr 22). Külmutab ka esinejaid. Arutelul “Mis on ebavõrdsuse hind?” tõdes üks esineja mitmel korral, et tal on külm ja mõte ei tööta. Pahameele osaliseks saavad ka alade eest vastutavad inimesed, kes isegi ei proovi halba olukorda kuidagi parandada.

Aruteluuala on paigutatud linnuse varemejupi vahele. Arutlejate peade kohal on väike valge telk. Publikul puudub peavari absoluutselt. Hetkelise tuulise ja vihmase ilmaga on see väga suur möödalaskmine – publikule pole organiseeritud isegi mitte ajutist peavarju nagu mõnel teisel arutelualal. Publik istub näod vastamisi arutlejatega. Arutelualal PUUDUB! Kujundus (Väärtuste ja heaolu ala, nr 24)

Festivalikogemust rikuvad veel tehnilised viperused – arutelualadelt kaob aeg-ajalt vool, korraldajatel on raskusi mikrofonide töökorda seadmisega, neid tuleb osapoolte vahel jagada või otsustavad esinejad, et neid pole vaja ning on nõus need uuesti kasutusele võtma pärast mitmekordseid nurinaid publikust. Samuti tekitab publikus ärevust kui arutelu mingil põhjusel viibib, aga publikut ei teavitata, milles on viga või millal võib oodata probleemi lahendamist.

Nimelt kostub antud telki mõeldud mikrofonidest aeg-ajalt kõrvalasuva arutelu jutt. Publikule öeldakse ka edasi, et põhjus seisneb selles, et kahe telgi mikrofonid kasutavad kõlaritega kontakti saavutamiseks Bluetooth'i ja seetõttu satuvad üksteist segama. Häire katkestab mitu korda arutelu ning seda kutsutakse lahendama helitehnik, kes saabub u 20 min pärast arutelu algust, pärast seda on häire kõrvaldatud. ("Kas Kristjan on parem pinginaaber kui Mohammed - muukultuuriline laps koolis")

Ka videoülekanne tekitab probleeme: tehnika võtab omajagu ruumi ja kohati tundub, et filmides tahetakse näidata arutelu jutusaatena ning publikut pigem eirata.

Esinejatele olid telgi alla sätitud mugavad diivanid ja väike lauake. Esinejate nurk nägi välja kui väike elutuba. Üritust ka filmiti kahe nurga alt, mistõttu üks telgi vaatenurkadest hoiti pealtvaatajatest tühi. (Inimesed, kes üritasid sinna end kuulama sättida, ajas kaameramees ära) [...] Arutelu alguses oli publiku ja esinejate vahel suhteliselt suur distants. Jäi pisut avaliku „Foorumi“ saate mulje. Kolm esinejat suhtlesid suuresti vaid omavahel „oma toas“, publikut kaasamata.[...]. Oma seljatagant kuulsin helikatkestuse järel kommentaari: „Et te paneks tähele, et publik on ka siin. ("Kui läinuks teisiti... Milline oleks Eesti ilma Euroopa Liiduta?")

Arutelualadel on nähtavuse ja kuulumisega üldiselt vähe probleeme, aga arutelule "Milline -ism meid päästab?" heidetakse ette istumisala ja paneeli vahelist suurt kaugust (u 10 m), samuti häirib publikut keskel paiknev kivist monument, mis olenevalt istekohast piirab inimeste vaadet lavale. Kõrge lava on samuti problemaatiline. Näiteks Ettevõtlusalal keskväljakul (nr 9) teeb kõrge lava arutelu jälgimise mugavaks, kuid samas tekib publiku ja esinejate vahel barjäär, mis ei soodusta nende vahelise diskussiooni teket. Järvamaa alal (nr 2) on suureks probleemiks umbes 50 cm maast kõrgemal olev lava, kuhu ei vii treppi ja lavale pääsemine on eriti keeruline vanematele inimestele. Ühel juhul on tagumisse ritta pandud madalad kotttoolid ja istudes pole võimalik lava näha. Aladel võib märgata ebavõrdust publiku ja esinejate vahel – esinejatel on ruumi, neil on kuiv, Maaelu alal oli isegi neile mõeldud snäkilaud.

Publikule ettenähtud ala on suhteliselt kitsas, arvestades veel, et helimees paikneb esinejatest paremal pool eraldi. Seevastu esinejatel ja moderaatoril on mõnusasti ruumi. Taoline ruumilahendus rõhutab distantsi publiku ja esinejate vahel. (Erakondade alla nr 18)

ARUTELU

Kõige olulisem on arutelu teema. Teema määrab, kui palju inimesi kohale tuleb, kes jäävad arutelu kuulama ning kui aktiivsed on inimese. Arutelude algusesse sobib hästi meelelahutuslik tõmbenumber või moderaatori, esineja sõnavõtt, mis kutsub inimesi kokku. Samuti püüavad tähelepanu muusika ja tants.

Tantsuline number enne arutelu algust mõjub publiku magnetina, ala äärde jääb tantsuetendust vaatama ca 60 inimest. ("Muusikateatrite järelkasv - kelle mure?")

Arvamusfestivali aruteludel pole publiku kaasamine alati kõige läbimõeldum. Jätkuvalt esineb üksluseid paneele, kus isegi ei üritata publikut rääkima innustada või inimeste arvamust küsida. Samuti jääb osadel juhtudel arusaamatuks, mida täpselt valitud kaasamise mudel ette näeb. Näiteks arutelul "Sisserändaja – oled sa tont või inimene?" on raske aru saada hääletussüsteemist. Osadel juhtudel jääb kaasamine ka tehniliste probleemide taha, näiteks Majandus- ja ettevõtlusalal (nr 31) ei paista esinejate seljataga olev ekraan välja ja alles poole arutelu peal selgub, et sinna ilmuvatele küsimustele saab publik nutiseadmeid kasutades vastata. Ühel juhul väljalubatud "krimiuuringu" formaati arutelu isegi ei kasutata ja selle asemel toimub harilik paneeldiskussioon.

Publikule meeldivad aktiivsed aruteluvormid ja nendest võetakse rõõmuga osa. Eriti populaarsed on arutelud, kus inimesed saavad valida, kas olla aktiivses või passiivses positsioonis. Näiteks on arutelul "Kuidas õpetada armastama pagulast?" ühel pool koolipingid, teisel pool pealtvaatajate kohad ning inimesed saavad arutelule tulles otsustada, millise rolli nad võtavad. Üldjuhul jagunevad ka suuremad arutelutelgid ja -alad kaheks. Eespool istuvad inimesed on aktiivselt kuulajad, kaasarääkijad, tagumine ala on hajusam, vahelduvam, kus tegeletakse paralleelselt ka teiste asjadega (kava vaatamisega, söömisega, nutiseadmes olemisega jne)

Selgelt tuleb esile, et Arvamusfestivalile eelnevatel koolitustel osalenud alad on oma lahendustes leidlikumad.

Arutelu vorm

Paneeldiskussioon

Paljude paneeldiskussioonide peamiseks mureks on kuulajate vähene kaasamine. Vaadeldavatest diskussioonidest tuleb esile, et publik oleks tõenäoliselt palju aktiivsem kui neile antaks selleks võimalus. Kõige paremini toimivad paneelid, millel on kindel ja Arvamusfestivalil kohal olev sihtrühm näiteks õpetajad, vabaühenduste liikmed jne.

Esineb ka olukordi kus arutelu jääb pealiskaudseks ja teemaga kuhugi ei jõuta. Eriti on see probleemiks olukorras, kus publikus on asjahuvilised inimesed, kellel on arutelule suuremad ootused.

Hindan arutelu sisulise poole pealt ebaõnnestunuks, kuna ma ei näinud arengut teemas. Toimus küll jutuaajamine antud teemal, kuid see oli liialt sissejuhatav, et konkreetsete lahendusteni jõuda. (Muusikateatrite järelkasv - kelle mure?)

Paneeldiskussioon sobib kui....	Paneeldiskussioon ei sobi kui...
<ul style="list-style-type: none"> • tutvustab teemat, mis läheb Arvamusfestivalil olevatele inimestele korda (nt Tark linn - kuidas, kellele?) • paneelis olevad esinejad esindavad erinevaid seisukohti • kui on pädev moderaator, kes suudab luua arutelu toetava õhkkonna ja julgustab inimesi sõna võtma. • paneelil on struktureeriv vorm. <p><i>Paneeli ülesehitus ja eesmärk oli lihtne: üldlevinud arvamuste kinnitamine või ümberlükkamine. Kõik nn müüdid pandi kirja ka tahvlile, võeti üks haaval läbi ja moderaator andis iga teema juures korda mööda kõigile osapooltele, sh publikule, sõna. ("Kas võrdsus linnaliikluses on õiglane?")</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • publikut kaasatakse kogu arutelu vältel. (Positiivsed näited "Kas teeme riigikorda või teeme riigi korda?" ja Kuidas diskuteerida "lolliga"?) 	<ul style="list-style-type: none"> • publikut ei kaasata • moderaator ja esinejad pole huvitatud tavainimeste arvamustest. <p><i>Praegu jäi pigem mulje ülevalt alla suunatud suhtumisest "meie Brüsselist räägime kuidas lobby teha tuleks ja kuidas meile, poliitikutele, meeldiks". (Kuidas Eesti vabauhendused end Euroopas kuuldavaks teevad?)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • moderaator ei saa hakkama teema kokkuvõttega. • kuiv või akadeemiline teemapüstitus (Kuidas eksport hoo sisse saaks?) • inimesed teemast veel mitte midagi ei tea. (Milleks meile Üleilmne Eesti veeb 'MINU INIMESED'?)

Paaril juhul paneeldiskussiooni vorm arutelu jooksul ka muutub. Ühel juhul hakkab publik domineerima ja moderaator lubab vestlusel kujuneda hoopis avalikuks küsimuste-vastuste vooruks ("Kas Kristjan on parem pinginaaber kui Mohammed – muukultuuriline laps koolis"), mis kokkuvõttes ei ole halb, sest inimesed elavad. Teisel juhul kasutab moderaator väga struktureeritud mudelit, kus esinejate, publiku ja moderaatori sõnavõtted vahelduvad. Selle mudeli tõttu ei teki spontaanset arutelu, aga vaatleja tõdeb, et vestlust on lihtne jälgida ("Vanemlus peale lahkuminekut").

Hästi töötavad ka segavormid. Näiteks arutelul "Kuidas nautides vabadust mitte unustada vastutust?" kasutati paneeli ja situatsioonianalüüsi, mis annab soovijatele teises pooles võimaluse veelgi aktiivsemalt osaleda. Arutelul "Töö viib õppima, õppimine tööle" toimub kõigepealt debatt teemal "õppimise poolt ja vastu", kus esinejad kaitsevad neile ette antud seisukohti ja seejärel toimub arutelu. Arutelul "Sisserändaja – oled sa tont või inimene?" kasutatakse hääletussedeleid. Arutelul "Mida teha, et rohkem noori õpiks reaalinete õpetajaks?" toimub esimeses pooles näitlik matemaatika-keemia tund ja liikumismäng ning teises pooles paneeldiskussioon ja ajurünnak vastamaks arutelu peaküsimusele.

Grupiarutelu

Grupiarutelu vorm meeldib publikule väga ning annab rohkelt võimalusi kaasa rääkida ja oma kogemusi jagada. Sellel vormil võib olla ka sotsiaalselt toetav roll ning inimesed saavad üksteist innustada oma elus, käitumises muutuseid tegema. Potentsiaalselt võiks sellel aruteluvormil olla mõju osalejate edasisele käitumisele.

Positiivsed näited “Noorteettevõtlus: müüdid ja tegelikkus” ja “Kas kogukonnas märgatud noor on õnnelik noor?”

Osalusdraama

Osalusdraamal “Kuidas õpetada armastama pagulast?” seletab moderaator Katrin Nielsen osalejatele mängureegleid ning juhhib ja suunab osalejaid kogu arutelu vältel. Osalejad on kaasatud, aga aktiivne osalemine ei ole pealesunnitud. See aruteluvorm meeldib inimestele.

Foorumteater

Üldjoontes foorumteatri vorm inimestele meeldib. Teema ja vorm sobisid arutelu “Kui kõik ei lähe plaanitult – kuhu edasi noor?” puhul hästi. See oli hea viis noortega kontakti saamiseks ja tundus, et põhisõnum jõudis nendeni hästi. Üldjoontes vormi kasutamine õnnestus, puudu jäi vaid ajast, mistõttu viimase teema käsitlemine jäi pealiskaudseks.

Maailmakohvik

2016. aasta Arvamusfestivali huvipakkuvaim aruteluvorm. Lühikene sissejuhatus võimaldab teemaga põgusalt tutvuda ning väikestes gruppides arutlemine on eestlastele lihtsam kui avalikult sõna võtmine. Tegemist on väga kaasava vormiga, mis meeldib publikule väga.

Mõttetalgud

Väiksemates gruppides juletakse arutleda, aga mikrofoni rääkida ja kogu publikuga arvamust avaldada soovivad vaid vähesed. Mõttetalgute “Eile algas tulevik. Mis saab meist homme?” puhul võib väita, et Arvamusfestivalil osalejad ei soovi pikalt esineda. Peamiselt jäävad mõttetalgud tuleviku üle fantaseerimiseks ning konkreetseid tulemeid või uusi mõtteavaldusi leidub vähe. Formaadil oleks ehk suurem mõju konkreetsetele ühiskondlikele probleemidele lahenduste leidmiseks.

Kiirkohting

Kiirkohtingul Vabatahtlike Võrgustiku liikmetega on arutellu kaasatud kõik osapooled. Vestlused on personaalsed ja isiklikud ning pakuvad head alternatiivi grupi- ja paneelaruteludele.

Mida inimesed aruteluvormilt ootavad?

1. Käsitleks teemat, mis on valdkondlikult/ ühiskondlikult aktuaalne või millest juba midagi teatakse.
2. Annaks uut infot.
3. Annaks võimaluse kaasa rääkida ka ilma avalikult esinemata.
4. Pakuks nii aktiivseid (küsimuste küsimine, grupiarutelu, arvamuse avaldamine) kui ka passiivseid (hääletamine, küsimuste esitamine infotehnoloogia vahendusel vms) arutelus osalemise võimalusi.
5. Annaks võimaluse küsida küsimusi arutelu erinevates etappides.

Positiivselt meelde jäävaid näiteid aruteludelt

Samaaegselt aruteluga joonistas Meremuuseumi kunstnik teemade kokkuvõtteks karikatuure. Kui pilt sai valmis riputati see infotelgi seinale, tekitades väikse näituskokkuvõtte räägitust. ("Kas eestlase koht on merel?")

Arutelu algab temaatilise lühifilmiga, mida näidatakse lava kõrval asuvalt ekraanilt ning milles räägitakse hooldusest ja hooldustingimustest Eestis, mis annab arutelus osalejatele ühise alguskoha. ("Väärikas lõpp - elu ja surm vanurina")

Eelnevad arutelud võivad järgmistele aruteludele väga positiivselt mõjuda. Arutelule "Kui läinuks teisiti... Milline oleks Eesti ilma Euroopa Liiduta?" eelnes väga meelelahutuslik ja põnev debatt Ene Ergma ja Igor Mangi vahel, mis oli otsekui soojendusesineja järgmisele arutelule, kus publik väga aktiivselt osales.

ARUTLEJAD

Üldiselt on arutlejad üksteise suhtes sõbralikud, aupaklikud ja üksteisega arvestava suhtumisega. Arutelu heast tavast peetakse kinni. Erandiks on üksikud juhud, mil on tegemist riigi esindajatega või ka näiteks konkureerivate suurettevõtete (näiteks erinevate pankade) juhtidega, keda kiputakse ründama, mis omakorda surub teise poole kaitsepositsioonile.

Heast arutelu tavast ei peeta eriti kinni. Tundub, et moderaator ajakirjanikuna kompab piire ning ei üritagi igas olukorras diplomaatiliseks jääda. Sandor Liive ja SEB panga mehe vahel tekib eriti terav diskussioon, üksteist hakatakse laimama, see läheb natukene liiale, kuid on samas ka päris naljakas. ("Pension! Kas riigile saab loota?")

Skype-teel aruteludes osalemine ei ole parim variant. Arutelus "Milleks meile Üleilmne Eesti veeb "Minu inimesed"" Skype'i teel osalenud arutleja ei kuule kohapeal toimuvat vestlust korralikult, tema jaoks jutt "hakib", mistõttu tema sissetoomine ebaõnnestub.

Arutelule aitab kaasa, kui esinejad on omavahel kokku puutunud ja tunnevad üksteist. See aitab neil omavahelist juttu paremini siduda ning loob ka lugupidava õhkkonna. Samas võib tuttavate arutlejate negatiivseks küljeks pidada mõnel juhul liigset ühekülgisust. Selline olukord juhtub arutelul "Milleks meile Üleilmne Eesti veeb "Minu inimesed"", kus kõik arutlejad on kõik ühe töögrupi liikmed. Arutlejad täiendavad üksteist paremini, kui neil on erinev seos teemaga. Arutelu on huvitav jälgida, kui üksteise mõtteid edasi arendatakse.

Positiivne kui...	Negatiivne kui...
<ul style="list-style-type: none">• arutlejad täiendavad üksteist.• arutlejad on oma ala eksperdid.• õhkkond on vaba, tehakse heatahtlikku nalja, provotseeritakse maitsekalt.	<ul style="list-style-type: none">• mõni arutleja jääb teiste kõrval passiivseks või vastupidi, hakkab domineerima• arutlejate vahel ei teki omavahelist suhtlust.• arutlejad esindavad väga tugevalt mingit organisatsiooni.• arutlejaid on liiga palju. Mitmel korral oli kavas välja lubatud arutlejatest mõni kohaletulemata jätnud, mis ei ole üheselt halb. Vähem arutlejaid võib olla isegi parem.• jäetakse vastamata üksteise küsimustele.• arutelus ei vastata teemas püstitatud küsimustele.

MODERAATOR

Moderatorid on väga erinevad nii oma ettevalmistuselt, kogemuselt, teemaga suhestumiselt kui suhtlusstiililt, mistõttu nähakse moderatorite töös nii palju positiivset kui negatiivset. Kusjuures võib öelda, et ei ole märgata selget vahet, kas arutelu korraldajad on varem Arvamusfestivalil või selle poolt pakutavatel koolitustel osalenud. Tasemed on erinevad ja üheselt ei tule välja selle seos koolitustega. Paneeldiskussioonides on moderatoril üldiselt tugevam roll võrreldes eksperimentaalsemate arutelu vormidega. Näiteks jääb vestlusingis (kui nii publikust kui arutlejatest on moodustatud ümarlaud) või ka teistes kaasavamates vestlustes (nt maailmakohvik) moderator põhjendatult tagaplaanile.

Positiivne kui...	Negatiivne kui...
<ul style="list-style-type: none"> moderatoril on arutelu jaoks kindel struktuur, mida ta ka teistele tutvustab. kui moderator tutvustab ka enda tausta ja seost teemaga moderator leiab ja toob esile seoseid erinevate arutlejate mõttekohtade vahel. moderator pöörab tähelepanu ja innustab ka publikut <p>Arutelu juhtis Ülle Rajasaar. Oli äärmiselt muljetavaldav ja pädev. Tekitas sõbraliku ja avatud aruteluruumi tunde, kaasas väga osavalt kõiki esinejaid ja publikut ning tema isiklikud hoiakud ei kumanud absoluutselt läbi. ("Kas võrdsus linnaliikluses on õiglane?")</p> <ul style="list-style-type: none"> moderator kasutab maitsekalt huumorit. on aru saada, et moderator on kõikide arutlejatega eelnevalt isiklikult tutvunud, oskab esitada ka suunatud küsimusi. moderator kutsub mööduvaid inimesi osalema <p>Moderatoriks on Marko Tiiman advokaadibüroost Glimstedt. Andis märku aruteluala teemast ja peatselt algusajast u 5 min enne algust. ("Kas mahe on äri või teadvustatud vajadus?")</p> <ul style="list-style-type: none"> moderator tegeleb oskuslikult ja loomulikult ettetulevate viperustega moderator kordab asju üle, tõmbab paralleele, teeb kokkuvõtteid moderator on aktiivse suhtlusstiiliga, pigem terav 	<ul style="list-style-type: none"> moderator juhhib vestlust nii tugevalt, et arutlejad ei saa üksteisele küsimusi esitada, spontaanselt reageerida. moderator ei anna kõigile võrdselt sõna. <p>Moderatori töö jääb nõrgaks, küsib paar küsimust kuid ei pane arutlejaid probleemi avama, ei otsi ka intriigi. Moderator laseb jutukamatel arutlejal, näiteks Kaja Kallas, piiramatult rääkida, ei katkesta. ("Kuidas eesti vabaühendused end Euroopas kuuldavaks teevad")</p> <ul style="list-style-type: none"> moderator läheb ajast üle, negatiivne isegi kui tegemist on päeva viimase aruteluga <p>Ühelt poolt tõepoolest saavad asjaosalised arutada ja võib-olla ka jõuda kuhugi, teisalt, mingi osa inimestest jäävad paigale lihtsalt viisakusest, osa ei viitsi/jõua enam kuulata. ("Uimastipoliitika: mida tehakse Eestis ja mida mujal?")</p> <ul style="list-style-type: none"> moderator ignoreerib publikut. <p>Negatiivne, et moderator seisab liiga küljega publiku poole, et pane tähele, et rahva seas on käsi küsimuseks püsti. ("Väärikas lõpp - elu ja surm vanurina)</p> <ul style="list-style-type: none"> moderator segab liigselt vahele <p>Moderator Reet Valgmaa on moderatorina natuke liiga karm – hoidis ajast nii kindlalt kinni, et katkestas vahel esinejate juttu, andis esinejatele sõnavõtuks alati kindla aja (nt "sul on 2 min") ja ei lasknud kauem rääkida. ("Töö viib õppima, õppimine tööle")</p> <ul style="list-style-type: none"> arutlejad peavad moderatorit pidevalt parandama (näiteks arutelu "Kas Krimm on unustatud?")

Näiteid moderaatori publikut kaasavatest tegevustest:

- Moderaator kasutab arutelu keskel küsimustevooru, kus esinejatel on võimalik kiiruse peale vastata seitsmele küsimusele. Intrigeerivad küsimused ja kiiresti vastamine muudab vormi huvitavaks. (“Milline -ism meid päästab?”)
- 45 minutit pärast algust korraldab moderaator publikule ja esinejatele mängu: moderaator küsib kolm kas-küsimust ning kõik saavad vastavalt oma vastusele liikuda, kas paremale või vasakule poole. Tulemusena inimesed liiguvad, saavad natuke sooja ja näevad üksteise arvamusi. (“Kuidas E-tervis aitab meil tervem olla?”)
- Moderaator toob arutellu sisse grupitöö vormi ja paneb inimesed kuulnud teemadel kõrvaloleva kaaslasega rääkima. Pärast grupitööd muutub publik palju avatumaks, räägib rohkem kaasa ja hakkab spontaanselt küsimusi küsima. (“Disainitud rakud ja disainitud inimene: kas sünteetiline bioloogia hävitab või päästab inimkonna?”)
- Moderaator laseb publikul aeg-ajalt hääletada kahe vastusevariandi poolt. Samuti annab ta mikrofoni otse mõnele esireas istuval inimesele. Sellest innustatuna tuleb publiku seast ka teisi mõtteavaldusi. (“Kas ühistegevus on võluvits iga maaelu probleemi lahendamiseks?”)
- Publikut aitavad kaasata otsesed küsimused a’la “Kas keegi publikust teab...?”, “Kas keegi on olnud...” või ka näiteks “Andke nõu, ...”
- Moderaator Maris Jõgeva alustab ja lõpetab sama publikule suunatud küsimusega, et näha, kas arutelu on inimeste meelsust muutnud. (“Kas teeme riigikorda või teeme riigi korda?”)

Kas moderaator...

	...tutvustab Arvamusfestivali head tava?	...pane paika arutelu reeglid?	...tutvustab arutelu eesmärki?	...küsimused aitavad arutelule kaasa?	...kaasab publikut?	...jälgib, et kõik esinejad saaksid sõna?	...sekkub, kui keegi segab või domineerib?	...toob lõpus välja põhisõnumid?	...suunab publikut sõnastama põhisõnumeid?
jah	1	24	46	50	50	47	39	29	9
nii ja naa	0	1	2	6	1	3	0	5	2
ei	58	34	11	3	8	9	20	25	48

Märkus 1: “Kas moderaator kaasab publikut” küsimusele jaatavalt vastanute seas paljud töid välja, et kuigi kaasati, oli seda selgelt vähe.

Märkus 2: “Kas moderaator sekkub kui keegi segab või domineerib” küsimusele jaatavalt vastanud kommenteerisid, et enamikul juhtudest polnud selleks vajadust, seega ei hinda see punkt otseselt moderaatori tööd, vaid pigem arutlejate ja publiku käitumist.

PUBLIK

Publiku koosseis

Publik jääb üldjuhul vanusesse 25–45 eluaastat. Ealiselt suuri erinevusi ei märgata, samas on sõltuvalt arutelu teemadest näha teatavat vanuselist kõikumist. Näiteks arutelul “Väärikas lõpp – elu ja surm vanurina” osalevad selgelt pigem eakad kuulajad; arutelul “Noorteettevõtlus: müüdid ja tegelikkus” on osalejateks pea eranditult noored.

Publik on ka temaatiline näiteks arutelu “Kuidas Eesti vabauhendused end Euroopas kuuldavaks teevad?” osalevad vabauhenduste juhid, liikmed; Maailmakohvikus “Mida saan mina teha parema maailma nimel?” eelkõige vabatahtliku tööst huvitatud noored jne.

Hariduse ja kultuuriteemalistel ning ka lapsi puudutavatel aruteludel osaleb naisi märgatavalt rohkem kui mehi, näiteks aruteludes “Kas Kristjan on parem pinginaaber kui Mohammed – muukultuuriline laps koolis”, “Muusikateatrite järelkasv – kelle mure?”, “Nutimaailm ja lapsed: kuidas sellega toime tulla”, osalusdraamas “Kuidas õpetada armastama pagulast?”, “Kas mahe on äri või teadvustatud vajadus?” on 70–90% osalejatest naised.

Väga positiivsena paistavad silma publiku mitmekesisust toetavad tegevused. Arutelu “Kuidas Eesti vabauhendused end Euroopas kuuldavaks teevad?” on olemas viipekeeletõlk, mistõttu on kuulama tulnud ka 3 kuulmispuudega inimest. Arutelu “Mis nad siis tulevad meie õue peale kaklema?” on publikus paar välismaalast, kes kasutavad ingliskeelse tõlke võimalust. Maailmakohvikus “Mida saan mina teha parema maailma nimel” lülituti vastavalt vajadusele kohvikugruppides üle inglise keelele.

Publiku aktiivsus aruteludes

Eranditult on kõikides vaadeldavates intervjuudes aktiivsed eestikeelsed inimesed, neljal juhul võttis sõna ka venekeelt emakeelena kõnelev inimene, kes rääkis eesti keelt aktsendiga, ingliskeelsete arutelude puhul (näiteks “Do non-native residents feel as hosts or guests?”) ka inglise keeles.

Aktiivsed kõnelejad on 20ndates, 30ndates olevad noored, neile järgnevad keskealsed (40ndates, 50ndates) inimesed. Üldjuhul võtavad aktiivselt sõna nii mehed kui naised. Üksikutel juhtudel võib märgata, et isegi kui naised oli publikus rohkem võtavad sõna rohkem mehed (näiteks vestluses “Kuidas E-tervis aitab meil tervem olla”). Arutelu on aktiivsem kui publikus olevad inimesed teavad esinejaid, moderaatoreid ja teisi kuulajaid isiklikult, näiteks on seda näha arutelu “Kuidas on kodanikul võimalik hariduspoliitika kujundamisel kaasa rääkida?” puhul.

Reeglina spontaanselt sõna ei võeta. Üldiselt on aktiivsus madal. 59 arutelust on publik nähtavalt huvitatud ja aktiivne umbes kümnel.

Publiku aktiivsus sõltub ka teemast – isiklikel ja perekesksetel teemadel on raskem avalikult sõna võtta (nt arutelu “Õnn ja kärgpere”). Selliste teemade juures sobib vormina paremini just paneeldiskussioon, kus inimesel on võimalik valida, kas ta osaleb arutelus või mitte. Ühiskonnakriitilisemate teemade puhul (pagulased, hariduspoliitika jms) on inimesed rohkem harjunud avalikult sõna võtma, mistõttu sobivad neile paremini ka kaasavamad vormid. On näha tendentsi, et aruteludel, mille läbiviijad on osalenud koolitustel, õnnestub publiku kaasamine paremini. Näiteks arutelude “Eile algas tulevik. Mis saab meist homme?, Kuidas nautides vabadust mitte unustada vastutust?” ja “Disainitud rakud ja disainitud inimene: kas sünteetiline bioloogia hävitab või päästab inimkonna?” puhul toimib kaasamine oluliselt paremini kui mujal.

Vahel pärsvivad publiku aktiivsust moderaatori kohatud küsimused. Näiteks arutelus “Kas käeraud lahendavad sotsiaalseid probleeme?” kutsub moderaator inimesi üles enda kogemustest rääkima, kuid publik ei reageeri. Võimalik, et neil pole kriminaalseid kogemusi või ei soovita neist avalikult rääkida.

Publiku liikuvus

Üldjuhul saabuvad kuulajad vahetult arutelu alguseks, enamjaolt liigutakse paaris või kolme-, neljaliikmelistes punktides. Publik üldjuhul liigub – alati on varem lahkujaid, hiljem liitujaid. Siiski võib publiku voolavust pidada pigem väikseks (10–20%), veidi suurem on see kõnniteede ja sõlmpunktide lähedusse jäävate arutelude puhul. Inimeste liikuvus tuleneb ilmselt enamikul juhtudest veidi juhuslikust arutelude valikust, arutelu kuulatakse mõned minutid ja kui see pole väga kõitev, liigutakse edasi. Praktilistel põhjustel on liikumist tagumistes ridades rohkem, sest sealt on lihtne välja saada. Ära hakatakse liikuma ka siis, kui arutelu läheb üle aja.

Üksikud arutelud, näiteks “Kas Kristjan on parem pinginaaber kui Mohammed”, paistavad silma publiku püsivuse poolest. Inimesi hoiavad paigal osalusformaadid, millest ühelt poolt raskem märkamatu lahkuda, teisalt on inimesed nendes keskmiselt rohkem huvitatud.

Kaasahaaravate arutelude tulemusena jäävad aladele kauemaks moodustunud grupid, kes veel omavahel mõtteid vahetavad, kuid üldiselt liiguvad inimesed pärast arutelude lõppu edasi.

Kentsakad vahejuhtumid nagu näiteks laulev Contra või pudelikorjaja koeraga ei näi inimesi väga palju häirivat, pigem suhtutakse sellistesse situatsioonidesse huumoriga.

ARUTELU TULEM

Arutelu lõppeb enamikel juhtudel moderaatori üldistustega. Üksikutel juhtudel tulevad head lõpumõtted ka publikust. Arvamusfestivali esimene ja kõige oodatum tulemus on hästi sujunud arutelu, mis andis uusi, värskaid mõtteid. Paljudel juhtudel saab seda arutelude kohta öelda. Üksikutel juhtudel jäid inimesed ka pärast arutelu lõppu veel samal teemal jutustama. Ilmselt tiheda programmi tõttu liiguti enamasti aga edasi järgmisele arutelule.

Konkreetseid järeltegevusi aruteludele oli vähe. Paaril juhul oli näha kodanikualgatuslike ideede ja projektide potentsiaalset sündi. Näiteks arutelu "Kas mahe on äri või teadvustatud vajadus?" kerkib arutelu lõpus publiku seast idee luua valdkonna tegijaid hõlmav MTÜ. Ühel juhul, arutelul "Kas kogukonnas märgatud noor on õnnelikum noor?", pannakse edasiseks tegevuseks paika arvamuspäeva korraldamine 2017 aprillis. Pärast arutelu "Kuidas on kodanikul võimalik hariduspoliitika kujundamisel kaasa rääkida?" kutsutakse inimesi "Avalikult haridusest" liikumisega liituma.

Meeleolukaid seikaid selle aasta Arvamusfestivalilt

- *Lõpus kogunes arutelu kuulama Kristiina Ojuland ja tema tuttavad. Seltskond oli väga lärmakas, häirivalt lärmakas. Oli näha, et see segas nii publikut kui esinejaid. Arutelu lõpuminutitel nõudis osa lärmaka seltskonna liikmetest ka sõna, karjusid etteheiteid esinejatele jne. Moderaator neile sõna ei andnud, selle peale ärritusid mikrofoni nõudjad silmnähtavalt ning alustasid protesteerimist stiilis "kuidas on see võimalik, et meile sõna ei anta. absoluutselt ebaaus" jne. ("Mis nad siis tulevad meie õue peale kaklema?")*
- *Arutlejad räägivad üsna lühidalt oma ideedest, mõtetest, kogemustest. Arutlejate sõnakasutus on veider, kasutatakse võõrsõnu valedes tähendustes. Arutlejatest üks proua kiitleb, kuidas ta oranž küünelakk sobib hästi selle lava kujundusega. Kohati jääb mulje, nagu oleks tegu hilises keskeas olevate keskkooliõpilastega, kes ei oska avalikus ruumis neile osaks saanud tähelepanuga midagi peale hakata, veel vähem sisukalt diskuteerida. Fooni jääb andma toon – noored on oma nutimaailmas nii kinni, ei oska vanemaealisi väärtustada, st üsna sisutühi "arutlus". ("Vanemas keskeas töötajad kui tööturu kasutamata potentsiaal")*
- *Moderaator ei tutvusta arutelu alguses Arvamusfestivali head tava ega pane paika arutelu reegleid. Vahepeal, kui annab sõna publikule, ütleb juurde: "Ma ei tea, kuidas see on siin [Arvamusfestivalil] tavaks, aga annaks nüüd vahepeal võimaluse publikule küsida või kommenteerida". see näitab, et moderaator pole Arvamusfestivali tavadega eriti kursis. ("Miks vallutab tervisekirjandus edetabeleid?")*

Lisa 1

Arutelu nimi + link selle juurde Arvamusfestivali lehel
Kuidas Eesti vabauhendused end Euroopas kuuldavaks teevad? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kuidas-eesti-vabauhendused-end-euroopas-kuuldavaks-teevad/?url=/kava/
Tark linn - kuidas ja kellele? http://www.arvamusfestival.ee/stage/tark-linn-kuidas-ja-kellele/?url=/kava/
Milleks meile Üleilmne Eesti veeb 'MINU INIMESED'? http://www.arvamusfestival.ee/stage/milleks-meile-uleilmne-eesti-veeb-minu-inimesed/?url=/kava/
Paindlikud töövõimalused – vajalik sotsiaalsest aspektist või jätkusuutlikkusest? (Jäi ära)
Osalusdraama "Kuidas õpetada armastama pagulast?" http://www.arvamusfestival.ee/stage/osalusdraama-kuidas-opetada-armastama-pagulast/?url=/kava/20160813/
Estonia 100 celebration - do non-native residents feel as hosts or guests? http://www.arvamusfestival.ee/stage/estonia-100-celebration-non-native-residents-feel-hosts-guests/?url=/kava/20160813/
Nutimaailma ja lapsed: kuidas sellega toime tulla http://www.arvamusfestival.ee/stage/nutimaailm-ja-lapsed-kuidas-sellega-toime-tulla/?url=/kava/20160813/
Milline -ism meid päästab? http://www.arvamusfestival.ee/stage/etno-futu-eesti-21-sajandi-lopuks-kes-oleme-ja-millega-rikastame-maailma/?url=/kava/
Muusikateatri järelkasv - kelle mure? http://www.arvamusfestival.ee/stage/muusikateatri-ja-jarelkasv-kelle-mure/?url=/kava/
Kui kõik ei lähe plaanitult - kuhu edasi noor? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kui-koik-ei-lahe-plaanitult-kuhu-edasi-noor/?url=/kava/20160813/
Kas Kristjan on parem pinginaaber kui Mohammed - muukultuuriline laps koolis. http://www.arvamusfestival.ee/stage/kas-kristjan-parem-pinginaaber-kui-mohammed-muukultuuriline-laps-koolis/?url=/kava/20160813/
Kas mahe on äri või teadvustatud vajadus? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kas-mahe-ari-voi-teadvustatud-vajadus/?url=/kava/20160813/
Kuidas E-tervis aitab meil tervem olla? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kuidas-e-tervis-aitab-meil-tervem-olla/?url=/kava/
Disainitud rakud ja disainitud inimene: kas sünteetiline bioloogia hävitab või päästab inimkonna? http://www.arvamusfestival.ee/stage/disainitud-rakud-ja-disainitud-inimene-kas-sunteetiline-bioloogia-havitab-voi-paastab-inimkonna/?url=/kava/
Uimastipoliitika: mida tehakse Eestis ja mida mujal? http://www.arvamusfestival.ee/stage/uimastipoliitika-mida-tehakse-eestis-ja-mida-mujal/?url=/kava/
Vanemlus peale lahkuminekut http://www.arvamusfestival.ee/stage/vanemlus-peale-

lahkuminekut/?url=/kava/20160813/
Mis on ebavõrdsuse hind? http://www.arvamusfestival.ee/stage/mis-ebavordsuse-hind/?url=/kava/20160813/
Maailmakohvik. Mida saan mina teha parema maailma nimel? http://www.arvamusfestival.ee/stage/maailmakohvik-mida-saan-mina-teha-parema-maailma-nimel/?url=/kava/
Tuleviku raamatukogu - pilvedes või ratastel? - http://www.arvamusfestival.ee/stage/tuleviku-raamatukogu-pilvedes-voi-ratastel/?url=/kava/
Kas ühistegevus on võluviits iga maaelu probleemi lahendamiseks? - http://www.arvamusfestival.ee/stage/kas-uhistegevus-voluvits-iga-maaelu-probleemi-lahendamiseks/?url=/kava/
Kuidas nautides vabadust mitte unustada vastutust? - http://www.arvamusfestival.ee/stage/kuidas-nautides-vabadust-mitte-unustada-vastutust/?url=/kava/
Töö viib õppima, õppimine tööle - http://www.arvamusfestival.ee/stage/viib-oppima-oppimine-toole/?url=/kava/20160813/
Mis kasu on ettevõttel teadusest? http://www.arvamusfestival.ee/stage/mis-kasu-ettevottel-teadusest/?url=/kava/
Väärikas lõpp - elu ja surm vanurina - http://www.arvamusfestival.ee/stage/vaarikas-lopp-elu-ja-surm-vanurina/?url=/kava/20160812/
Noorteettevõtlus: müüdid ja tegelikkus http://www.arvamusfestival.ee/stage/noorteettevotlus-muudid-ja-tegelikkus/?url=/kava/20160813/
Kas kogukonnas märgatud noor on õnnelikum noor? - http://www.arvamusfestival.ee/stage/kuhu-kaob-lapse-ja-noore-room/?url=/kava/20160813/ NB! Arutelu polnud trükitud kavas, kuid oli AF veebilehe kavas
"What the Elephant Thinks of Me" or "What the Others Think of Us" http://www.arvamusfestival.ee/stage/mida-elevant-minust-motleb-ehk-teised-meist/?url=/kava/20160813/
Kas võrdsus linnaliikluses on õiglane? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kas-vordsus-linnaliikluses-oiglane/?url=/kava/20160813/
Kus elab sinu laps - kas kindluses või surmalöksus? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kodu-kindlus-voi-suraloks/?url=/kava/20160812/
Mida teha, et rohkem noori õpiks reaalinete õpetajaks? http://www.arvamusfestival.ee/stage/mida-teha-et-rohkem-noori-opiks-reaalinete-opetajaks/?url=/kava/20160813/
Võtame mere tagasi! http://www.arvamusfestival.ee/stage/votame-mere-tagasi/?url=/kava/20160813/
Miks Ida-Viru noormees tahab teha Eesti turvalisemaks. http://www.arvamusfestival.ee/stage/miks-ida-viru-noormees-tahab-teha-estti-turvalisemaks/?url=/minu-kava/
Kuidas eksport hoo sisse saaks? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kuidas-eksport-hoo-sisse-saaks/?url=/kava/
Kas teeme riigikorda või teeme riigi korda? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kas-teeme-riigikorda-voi-teeme-riigi-korda/?url=/kava/
Kes on meie kangelased? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kes-meie-kangelased/?url=/kava/
Mis on keskkonnainnovatsioon ja kuidas seda mõõta? http://www.arvamusfestival.ee/stage/mis-keskkonnainnovatsioon-ja-kuidas-seda-moota/?url=/kava/20160813/

Kuidas diskuteerida "lolliga"? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kuidas-diskuteerida-lolliga/?url=/kava/20160813/
Eesti energiajulgeolek - mis hoiab pirni põlemas ja toa sooja. http://www.arvamusfestival.ee/stage/eesti-energiajulgeolek-mis-hoiab-pirni-polemas-ja-toa-sooja/?url=/minu-kava/20160813/
Delfi veebiajakirjade arutelu: "Õnn ja kargpere". http://www.arvamusfestival.ee/stage/delfi-veebiajakirjade-arutelu-onn-ja-kargpere/?url=/kava/20160812/
Kuidas on kodanikul võimalik hariduspoliitika kujundamisel kaasa rääkida? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kuidas-kodanikul-voimalik-hariduspoliitika-kujundamisel-kaasa-raakida/?url=/kava/20160813/
Kas käeraud lahendavad sotsiaalseid probleeme? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kas-kaeraud-lahendavad-sotsiaalseid-probleeme/?url=/kava/20160813/
Pension! Kas riigile saab loota? http://www.arvamusfestival.ee/stage/pension-kas-riigile-saab-loota/?url=/kava/20160813/
Euroraha sõltuvusest. Ausalt. http://www.arvamusfestival.ee/stage/10757/?url=/minu-kava/
Mis nad siis tulevad meie õue peale kaklema? http://www.arvamusfestival.ee/stage/mis-nad-siis-tulevad-meie-oue-peale-kaklema/?url=/minu-kava/20160813/
Kas Krimm on unustatud? http://www.arvamusfestival.ee/stage/kas-krimm-unustatud/?url=/kava/20160813/
Kiirkohtingud Vabatahtlike Võrgustiku liikmetega http://www.arvamusfestival.ee/stage/kiirkohtingud-vabatahtlike-vorgustiku-liikmetega/?url=/kava/
Miks vallutab tervisekirjandus edetabeleid? http://www.arvamusfestival.ee/stage/miks-vallutab-tervisekirjandus-edetabeleid/?url=/kava/20160813/
Kuidas ma tahaksin surra http://www.arvamusfestival.ee/stage/kuidas-ma-tahan-surra/?url=/kava/20160813/
Vanemas keskeas töötajad kui tööturul kasutamata potentsiaal http://www.arvamusfestival.ee/stage/vanemas-keskeas-tootajad-kui-tooturul-kasutamata-potentsiaal/?url=/kava/20160813/
Maksan makse, täidan seadust, mida te veel minust tahate? http://www.arvamusfestival.ee/stage/podarok-na-stoletije-er-ja-plachu-nalogi-ne-narushaju-zakon-cto-vyot-mena-jeshhe-khotite/?url=/kava/
Kodanikuühiskond Venemaal - kuidas edasi? http://www.arvamusfestival.ee/stage/venemaa-kodanikuühiskond-kuidas-edasi/?url=/kava/20160813/
Tuleviku transpordilahendused Eestis – teel keskkonna- ja kliimasõbralikuma Eesti poole? http://www.arvamusfestival.ee/stage/tuleviku-transpordilahendused-eestis-teel-keskkonna-ja-kliimasõbralikuma-eesti-poole/?url=/kava/
Motherhood Across the World - a Burden or a Privilege?
Milline on unistuste omavalitsus? http://www.arvamusfestival.ee/stage/milline-unistuste-omavalitsus/?url=/kava/20160813/
Mis toimub (potentsiaalse) annetaja peas? Ebameeldiv tõe heategevusest Eestis http://www.arvamusfestival.ee/stage/mis-toimub-potentsiaalse-annetaja-peas-ebameeldiv-tode-heategevusest-eestis/?url=/kava/20160813/

"Kui läinuks teisiti... Milline oleks Eesti ilma Euroopa Liiduta?"

<http://www.arvamusfestival.ee/stage/ekspressi-arutelu-kui-lainuks-teisiti-milline-oleks-eesti-ilma-euroopa-liiduta/?url=/kava/20160813/>

Sisserändaja – oled sa tont või inimene?

<http://www.arvamusfestival.ee/stage/sisserandaja-oled-sa-tont-voi-inimene/?url=/kava/20160813/>

Kas eestlase koht on merel?

<http://www.arvamusfestival.ee/stage/kas-eestlase-koht-merel/?url=/kava/20160813/>

Eile algas tulevik. Mis saab meist homme?

<http://www.arvamusfestival.ee/stage/eile-algas-tulevik-mis-saab-meist-homme/?url=/kava/>

Who's business is social responsibility?